

УДК 37.012

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ЯК ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Олена САВЧУК, Світлана ПЕТРУНЯ (Одеса)

Постановка проблеми у загальному вигляді Гуманістична – культуротворча парадигма освіти, як засвідчує науковий аналіз педагогічної літератури та практика навчання мистецьких дисциплін, передбачає насамперед цінність людини, свободу її думок, поведінки, вчинків, свідомого та правильного вибору тощо. Специфіка педагогічної діяльності передбачає формування високого морально-духовного, фізичного і психологічного потенціалу майбутнього фахівця. Сформованість системи загальнолюдських цінностей, орієнтованих на високу педагогічну культуру, моральні правила і норми, особистісні якості, які регулюють людську взаємодію, дозволяє підтвердити актуальність розгляду даного питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Різні аспекти проблеми морально-етичного спрямування у формуванні гармонізації особистості з довкіллям знаходять відображення у наукових доробках таких учених, як Н. Абрамова, І. Бех, Л. Божович, А. Донцов, І. Зязюн, І. Кон, Г. Короткова, З. Курянд, О. Сухомлинська, О. Яцій і ін.

Питання регулювання викладання дисципліни безпеки життєдіяльності та визначення державних вимог до результатів освіти досліджують науковці (В. Биков, Є. Желібо, В. Заплатинський, О. Запорожець, В. Зацарний, М. Ігнатович, В. Шиян та ін.) [3; 4; 5].

З огляду на актуальність та теоретичну значущість зазначеної проблеми, **метою поданої статті** є висвітлення проблеми формування морально-етичної культури, засад організації дидактичної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва з позиції специфіки викладання безпеки життєдіяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження Демократизація соціальних процесів вимагає від системи вищої освіти посилення виховної функції, активізація якої неможлива без досягнення належного рівня морально – етичного, духовного, інтелектуального і фізичного розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Для професійного становлення майбутнього вчителя музики необхідні не тільки знання, які дають сучасні вищі навчальні заклади, а й сформованість у молоді морально-етичних

норм, які мають на меті досягнення злагоди і толерантності по відношенню до мікро і макросередовища, досягнення гармонізації з природою, яка є біологічною основою зміцнення здоров'я людини і її щасливого існування, гармонії між біосферою і ноосферою, природним і соціальним.

Оскільки людина живе в суспільстві і залежить від нього, то події, які відбуваються в окремій країні та у світі в цілому, змушують її переглянути свою систему цінностей. Нажаль, сучасна молодь, орієнтуються на особистісні цінності, які є важливими для облаштування власного життя. Відбувається відчуження людини від суспільства, від інших людей.

Учені класифікують особистісні цінності за наступними групами:

- до першої групи особистісних цінностей відносять матеріальні (тобто все те, що підтримує фізичну і розумову активність людей) – здоров'я, безпеку праці, матеріальний добробут, професійну майстерність та ін.);
- до другої групи відносять соціальні цінності (соціальну повагу, соціальні досягнення, соціальну активність тощо). Вони впливають на мотивацію особистості, формують її концепцію істини і справедливості, свободи і відповідальності, сенсу життя, добра й зла та ін.;
- до третьої групи відносять найбільш абстрактні цінності - духовні, або моральні (які поділяють на пізнавальні, естетичні, гуманістичні та ін.). Саме моральними цінностями визначаються установки на взаємодію та спілкування між людьми.

Мораль є формою суспільної свідомості, спрямованою на ствердження самоцінності людини, її прав на гідне і щасливе життя. Це те, що у реальному житті керує поведінкою людини.

Методологічною основою морального виховання є етика – наука про мораль, природу, структуру та особливості походження й розвитку моральних норм і взаємин між людьми в суспільстві [6, с. 414–418].

Морально-етична культура є загальнолюдською моральною цінністю, так як її вимоги мають загальне і необхідне для людства значення. Саме її формування базується на загальноприйнятих моральних нормах, які містять:

- знання загальних моральних принципів, вміння їх «переплавляти» в переконання;
- культуру етичного мислення, тобто здатність морального судження;
- культуру почуттів, здатність до співпереживання, вміння прийти на допомогу;
- культуру поведінки, тобто перетворення знань про моральні принципи у повсякденну норму вчинків;
- етикет, тобто зовнішній прояв моральної культури, манери поведінки.

Виходячи з вищезазначеного, «*морально-етична культура*» розуміється нами як сукупність взаємопов'язаних принципів, норм, правил, дій, пов'язаних з особистісним та професійним розвитком майбутнього вчителя, його вихованістю, проявом соціальних потреб та інтересів.

Музичне мистецтво, як відомо, має неабиякий емоційний вплив на внутрішній світ людини, формує її духовність, спрямовує на прагнення до морального виховання, вдосконалення моральних якостей, стимулює до переживання почуттів, впливає на розвиток загальних психічних властивостей, на морально-естетичні ідеали особистості.

Майбутні бакалаври (молодші спеціалісти) за робочою програмою навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» оволодівають сукупністю загальнокультурних та професійних компетенцій з питань безпеки життєдіяльності у відповідних напрямках підготовки для вирішення професійних завдань, пов'язаних із гарантуванням збереження життя та здоров'я в умовах небезпечних і надзвичайних ситуацій. Якісну підготовку майбутніх викладачів музичного мистецтва забезпечує комплексна педагогічна система, що охоплює вивчення як фахових дисциплін, так і психолого-педагогічних дисциплін.

Державні документи: Конституція України (1996), Національна стратегія розвитку освіти і України на 2012- 2021 роки, Закон України «Про вищу освіту» (2002), «Про захист суспільної моралі» наголошують на підтримку загальнолюдських цінностей, прав людини, виховні можливості, національні ідеї, мистецтва і культури, участі молоді у соціальному та культурному житті.

Передумовою успішного розв'язання завдань навчання є звернення викладацького складу до проблем вихованості та моральної культури студентів. Нажаль, у суспільстві відбувається зниження духовного потенціалу молоді, зміна світоглядних позицій, їх життєвих та духовних орієнтацій. Відтак, ми помічаємо руйнування цілісності душі, дисбаланс духовних почуттів, що в свою чергу призводить до знецінення суб'єктивних аспектів життя. Тому постає проблема у формуванні громадянина,

людини морально-етичної культури під час проведення занять з безпеки життєдіяльності.

Так, розділ «Людина як елемент системи «Людина – життєве середовище» висвітлює питання психіки людини і її безпеки, значення нервової системи в життєдіяльності людини, якості, риси, емоційні якості людини, роль біоритмів, вплив негативних факторів на здоров'я людини. Важливим для студента під час вивчення перелічених тем є розуміння сенсу певної моральної норми, звичаю або принципу і їх доцільності в конкретній ситуації, зіставлення почуттів, мислення, поведінки з вічними моральними цінностями та етичними принципами й нормами, які активізують прагнення студента до особистісного самовираження, до самоствердження людської гідності. Це дозволяє керувати відносинами з іншими людьми на засадах моральних цінностей.

Розглядається середовище перебування та життєдіяльності людини (природне, соціально-політичне, техносфера, ноосфера). Важливим, на таких заняттях - звернути увагу на гармонізацію відносин між людиною і природою, надати їм етичного сенсу і змісту, проводити взаємозв'язок між формуванням морально-естетичних почуттів і потреб особистості. Вказати на приналежність людини до частини природи, яка повинна нею сприйматись, оцінюватись та удосконалюватись з естетичної спрямованості. Це дозволить сформувати естетичні потреби молоді, викликати необхідність потреб щодо збереження, примноження та захисту навколишнього середовища.

Так, В. І. Вернадський наполягав на тому, що наукові знання, культура цивілізації, духовне життя людства не можна розглядати як неупорядковані стихійні процеси, що існують незалежно від природних процесів всесвіту, наголошуючи на тому, що: « людина не є випадковим і вільно діючим явищем, яке існує незалежно від (біосфери і ноосфери)», «...а наукові знання, що проявляються як геологічна сила і створюють ноосферу, не можуть призводити до результатів, які суперечать тому геологічному процесу, що створив людину» [1, с. 132-133]. Як бачимо, означене дає підставу стверджувати про важливість формування морально-етичної складової людини.

Важливим, на заняттях з вищезазначеної дисципліни є вироблення та підтримка правильної морально-етичної позиції молоді, яка виробляється студентом шляхом вивчення дій інших людей, аналізом власних дій, міркуваннями над сенсом життя, самоаналізом, самоосвітою, усвідомлення своєї самоцінності, здатності до об'єктивної самооцінки, наявності високого рівня самосвідомості, моральної рефлексії, культури почуттів і вольових якостей.

Не вистачає мати окремі позитивні риси, вони ще повинні доповнювати одна одну, створюючи загальну картину морально-етичної поведінки особистості.

На заняттях з безпеки життєдіяльності під час вивчення розділу «Небезпеки життєдіяльності у виробничій діяльності та побуті. Засоби їх попередження» розглядаються такі питання як: біологічні, хімічні та психофізіологічні фактори небезпек; розумова діяльність та загальна характеристика трудової діяльності, розгляд втоми та факторів, які до неї призводять. Дотримання здорового способу життєдіяльності вбачається як одна з найскладніших етичних проблем виховання студентської молоді.

Необхідність формування здорового способу життя серед майбутніх педагогів об'єктивно зумовлена загостренням екологічних проблем, посиленням урбанізаційних процесів, що пов'язані з відривом людини від природних умов і чинників життєдіяльності.

Здоровий спосіб життя є не лише важливою морально- етичною категорією, але й провідною етичною нормою, яка має бути притаманною повноцінному, відкритому, культурно досконалому суспільству [2, с.214].

Такі розділи дисципліни «Безпека життєдіяльності» як «Небезпеки життєдіяльності у виробничій сфері та побуті. Засоби їх попередження», «Небезпеки що ведуть до надзвичайних ситуацій та заходи зниження їх наслідків» піднімають питання антропогенного впливу на навколишнє середовище, розкривають сутність соціальних та політичних небезпек, розгляд небезпек в сучасному урбанізованому середовищі, природно-техногенних та комбінованих небезпек. Такі теми потребують на теоретичних та практичних рівнях здійснення аналізу соціальних і природних процесів, проведення взаємозв'язку духовного і матеріального виробництва, розкриття причин екологічних проблем, загострення відносин між людиною і природою та втручанням людини в природні процеси.

Відомий педагог В.О.Сухомлинський наголошував на тому, що «в природі немає ніякої магічної сили, яка безпосередньо впливає на розум, почуття і волю, природа стає могутнім джерелом виховання лише тоді, коли людина пізнає її, проникає думкою в причинно-наслідкові зв'язки» [7, с. 176].

Тільки за такої умови можливі позитивні зрушення у розв'язанні екологічних проблем, що турбують людство. Тому гармонізація відносин між людиною і природою, надання їм етичного сенсу і змісту має бути провідною метою формування екологічної культури

вчителя. Утворення особистих якостей, що характери

Формування морально-етичної культури майбутніх учителів музики на заняттях з безпеки життєдіяльності передбачає наступні завдання:

- розвиток екологічного виховання, що передбачає формування моральних почуттів, свідомості і потреб, що створюють передумови для гармонізації моральних відносин між майбутнім учителем і природою;

- розвиток естетичного виховання, що викликає почуття прекрасного у природі, цінування, шанування і примноження об'єктів природної краси.

Істотним є і те, що викладання безпеки життєдіяльності у вишу повинно носити морально-етичну спрямованість, піднімати питання загальнолюдських норм моралі, здійснювати виховну функцію, забезпечувати активну життєву позицію та інші риси, гідні достойної поведінки майбутніх викладачів музики. Ступінь морального розвитку, що проявляється у культурі моральної свідомості, культурі моральних почуттів та моральної поведінки, характеризує рівень моральної культури майбутніх учителів музики їх світоглядні позиції, етичні знання і переконання; спроможність довіряти, поважати, співпереживати людям; спосіб здійснення в моральній практиці особистих міркувань і почуттів, ступінь їх перетворення в повсякденну норму поведінки.

Відтак, здійснення роботи, орієнтованої та направленої на сукупність перелічених загальнолюдських цінностей майбутнього вчителя музичного мистецтва буде впливати на їх особистісних та професійний розвиток, культуру вихованості, позитивний прояв соціальних потреб та інтересів.

Висновки і перспективи подальших розвідок напряму. Формування морально-етичної культури є процесом тривалим і багатограним, пов'язаним із системою життєвих позицій та цінностей особистості, результат якого залежить від накопичення життєвого досвіду та створення загальної світоглядної картини світу. Вищезазначене наголошує на необхідності врахування аспектів розвитку морально-духовного, естетичного і культурологічного потенціалу майбутнього вчителя при плануванні та здійсненні педагогами навчальної та виховної роботи.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / В.И. Вернадский. –М.: Наука, 1989. – 258 с.
2. Донцов А. В. Моральна культура вчителя. – Монографія / Донцов Анатолій Васильович. – Х.: ХНУ імени В. Н. Каразіна, 2008. – 240 с.

3. Желібо Є. П. Проблеми викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» у ВНЗ України / Є. П. Желібо, І. С. Сагайдак // *Безпека життєдіяльності*. – 2007. – № 12. – С. 35-36.

4. Запорожець О. І. Питання державного регулювання викладання у ВНЗ дисципліни «Безпека життєдіяльності», «Охорона праці» та «Цивільний захист» / О. І. Запорожець, А. В. Русаловський, В. М. Заплатинський, Б. Д. Халмуратов // *Безпека життєдіяльності*. – 2007. – № 11. – С. 11-13.

5. Ігнатів М. В. Проблеми викладання курсу «Безпека життєдіяльності» студентам економічних спеціальностей / М. В. Ігнатів, В. Ю. Худолей // *Безпека життєдіяльності*. – 2007. – № 10. – С. 42-43.

6. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки: [навч. посібник] / О.М. Степанов, М.М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2005. – 520 с.

7. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – Изд. 7-е – К.: Рад. школа, 1981. – 382 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Савчук Олена Петрівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри загальнотехнічних дисциплін та технологічної освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Петруня Світлана Вікторівна – студентка 5 курсу Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Коло наукових інтересів: навчально-виховний процес, безпека життєдіяльності, самореалізація, педагогічна підтримка студента.

УДК 37.372.03.

ПОГЛЯДИ С.Ф. РУСОВОЇ НА ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Наталія ТАРАПАКА, Аліна МАРТИН (Кіровоград)

Постановка проблеми. Відродження й розвиток української педагогіки в самостійній Українській державі стало насущною проблемою нашого часу. Приклад життя й творчості, педагогічна й просвітницька діяльність, творча спадщина видатних вітчизняних педагогів, заборонених чи навмисно замовчених тоталітарним ладом, відіграє в цьому процесі визначальну роль. Це тим більш важливо, що Україна багата на талановитих педагогів, які заслужили світової слави й честі не тільки в своїй вітчизні, але у всієї світової цивілізації.

Історія розпорядилася так, що український народ на багато століть втратив свою незалежність і державність. Але в умовах чужої окупації він самостійно боровся за відновлення своєї держави, за збереження національної культури і національної школи.

Вагомий внесок у розвиток дошкільної освіти, зокрема морального виховання дошкільників зробила Софія Федорівна Русова. Праці Софії Русової – не тільки історичний факт, а й цілком сучасний із сьогоднішніх позицій погляд на загальну проблему моральної освіти, визначення її цілей, завдань, основних принципів побудови змісту, форм і методів організації духовно-морального виховання і навчання.

С.Русова продовжила вивчення ідей морального виховання, які були закладені Й.Г.Песталотці, Ф.Фребелем, К.Д.Ушинським, популяризувала праці своїх сучасників, а саме: О.Декролі, М. Монтесорі, Д. Дьюї, П.Ф. Лесгафта та багатьох інших зарубіжних і вітчизняних учених. С. Русова стверджувала, що моральне виховання може бути ефективним

лише тоді, коли воно починається з наймолодшого віку дитини та має цілеспрямований та планомірний характер. Освітня діяльність і педагогічна спадщина С.Ф.Русової не залишилися непоміченими як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками.

Аналіз останніх досліджень. До числа перших дослідників, які започаткували процес відродження педагогічної спадщини С. Русової, входять такі педагоги як Н. Дічек, І. Зайченко, В. Качкан, Т. Ківшар, Є. Коваленко, З. Нагачевська, О. Проскура, О. Сухомлинська, які висвітили цілу низку проблем теоретичної, методичної та практичної спадщини С.Ф.Русової. За результатами вивчення бібліографії досліджень педагогічної спадщини було виявлено значну кількість наукової інформації, яка представлена у бібліографічних довідниках, окремих розділах книг із історії педагогіки, дисертаціях, фахових і публіцистичних статтях. Ці напрацювання широко застосовуються в сучасній науковій та педагогічній практиці. Вивченню життєвого, творчого шляху та спадщини Софії Русової присвятили свої дисертаційні дослідження Г. Груць, І.Пінчук, Л. Гонюкова, О.Джус, Н. Маліновська, О. Пшеврацька, ВА. Сергєєва, О.Пеньковець, О.Таран, О.Фролова. Проблема розкриття творчої спадщини видатного педагога, просвітителя, громадського діяча, автора багатьох досліджень із педагогіки, історії, географії, дошкільної та позашкільної освіти знайшла відображення у працях багатьох сучасних науковців (Л.Д. Березівська, Л.П. Вовк, І.В. Зайченко, Г.П. Пустовіт, О.В. Сухомлинська та інших).